

อุปแต้มวรรณกรรมปฐมสมโพธิกถาในศาสนาคารอิสาน

พระวโรตม์ นนตรี

อีเมล: warot2531@icloud.com

บทคัดย่อ

ศาสนาการหรืออาคารอันเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ โบสถ์ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมของชุมชน ศิลปินจึงใช้พื้นที่ของศาสนาการเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวทั้งวรรณกรรมและจิตรกรรม หรือ “อุปแต้ม” ให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใจ โดยเฉพาะวรรณกรรมที่ชาวอีสานรู้จักกัน คือ สิ้นไซ ฆะเหวด พระลักพะ ลามและปฐมสมโพธิ แม้วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ จะเขียนไว้ภายนอกตัวศาสนาการ แต่ในพื้นที่ภาคอีสาน นั้นพบตัวอย่างอุปแต้มที่ได้รับอิทธิพลวรรณกรรมปฐมสมโพธิกถา ปรากฏ “แต้ม” เขียนไว้ภายในศาสนาการหรือ “สิม” ซึ่งแตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่มักเขียนไว้ที่ผนังภายนอกตัวสิม แสดงให้เห็นถึงความเป็นภาพศักดิ์สิทธิ์ภายในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ: สิม, ปฐมสมโพธิ, อุปแต้ม

Literal Painting of the Narrative life of Buddha in a religious building at Nortestern Thailand

Phra Warot Nontri

E-mail: warot2531@icloud.com

ABSTRACT

A religious building or a building used in connection with religion, i.e. a chapel, is a ceremonious place for community worship. Local artists rely heavily on such buildings to express their ideas to the public through literature and painting, or “hoop taem”, especially through folklores generally known among Nortestern people such as Sin Sai, Pra Wed, Pra-lak Pa-lam and Pa-dhomsombhod,. Folklore paintings are generally depicted on the external wall of the religious building while the “hoop taem” narrating Pa-dhomsombhod folklore is often found to be “taem” or painted – on the interior wall of the religious building, or know locally as “Sim”. Such occurrence is different from its counterparts which are often found to be painted outside. This indicateds the sacredness of such painting expressed inside a sanctity.

Keywords : the religious building, Padhomsombhodi , hoop taem

บทนำ

วัดเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทย มีการสร้างสรรค์ศิลปกรรมต่าง ๆ ช่างมอปล้างร่างกายด้วยความศรัทธาปาสาทะ ก็เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาทั้งสิ้น ผลงานที่สามารถเห็นเป็นรูปธรรมอย่างหนึ่งที่ช่างโบราณอีสานถ่ายทอดออกมา นั่นคือ จิตรกรรมฝาผนัง หรือ “อูบแต้ม” ในศาสนาจารย์ เช่น ลิม จึงนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ชาตก เช่น ทศชาติชาตก ฆะเวต (พระเวสสันดรชาตก) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านการเล่าเรื่องพระมาลัยโปรดสัตว์นรก เพื่อเป็นการสั่งสอนบาปบุญคุณโทษแก่พุทธศาสนิกชน หรือวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จัก เช่น ลินไซ พระลักพระราม ยังมีวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่นับว่าสำคัญที่สุดในการศึกษาประวัติของพระพุทธเจ้า ศาสดาของพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่าพุทธชีวประวัติ เป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันในพื้นที่ของชาวไทสายวัฒนธรรมล้านนา-สิบสองพันนา-ล้านช้าง นั่นคือ ปถมสมโพต หรือปฐมสมโพธิกา

ศาสนาจารย์ เป็นคำสมาสจากคำว่า ศาสนา + อาจารย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ในที่นี้หมายถึงพระพุทธศาสนา ได้แก่ อุโบสถ (หรือ “ลิม” ในภาษาพื้นถิ่นอีสาน-ต่อไปจะใช้คำนี้แทนคำว่า อุโบสถ) ศาลาการเปรียญ (หรือหอแจก) หอไตร ในภาคอีสานสามารถพบ “อูบแต้ม” ทั้งใน ศาลาการเปรียญ พบว่า ศาลาการเปรียญหรือหอแจกวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีอูบแต้มฝีมือพระครูวิโรจน์รัตโนบล (ญ่าท่านดีโลต) และหอแจกวัดหน้าพระธาตุ บ้านตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ศาสนาจารย์ทั้ง 2 หลังได้ทำการรื้อแล้ว ดังนั้น มรดกอูบแต้มที่เหลืออยู่ในปัจจุบันจึงพบในอุโบสถหรือลิม ซึ่งพบเป็นจำนวนมากและแพร่กระจายในพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคอีสาน

ลิม เป็นคำที่ใช้เรียกแทน อุโบสถ กร่อนมาจากคำว่า สิมหรือเสมา ในพระวินัยอนุญาตให้ผูกสีมาเพื่อใช้ประกอบสังฆกรรม ต้องมีขนาดพอสมควร อย่าเล็กจนพระภิกษุ 21 รูปร่วมทำสังฆกรรมไม่ได้ ในภาคอีสานมีทั้งลิมบกและลิมน้ำ แต่ปัจจุบันนิยมสร้างลิมบกเพื่อความคงทนถาวร มั่นคง ดังนั้นลิมจึงนับเป็นสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญยิ่งเพราะนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่ประกอบอุปสมบทกรรมแก่กุลบุตรอีกด้วย ดังนั้น ลิมจึงมีความศักดิ์สิทธิ์รองลงมาจากพระธาตุ ถึงขนาดไม่อนุญาตให้สตรีเพศเข้าไปภายในได้ (วิโรฒ ศรีสุโร, 2536) การผูกสีมาหรือลิม ท่านกำหนดว่า อย่าผูกกลางวัดอันเป็นที่ชุมนุมชน ควรเป็นสถานที่สงัด วัดทางภาคเหนือที่มีเจดีย์ จึงมีวิหารหลวงขนาดใหญ่ แต่มีโบสถ์ที่มีขนาดเล็ก กำหนดอยู่ท้ายวัดอันเป็นที่สงบ (น. ณ ปากน้ำ, 2540) อิทธิพลความเชื่อนี้เองที่ทำให้ลิมของชาวอีสานก็มีขนาดเล็กสามารถบรรจุคนได้ไม่ถึง 15-20 คน ซึ่งเท่ากับจำนวนพระภิกษุที่เข้าร่วมทำสังฆกรรม มีการอุปสมบทและการสวดปาติโมกข์ เป็นต้น ส่วนฝาผนังลิมก็แต้มเรื่องราวเพื่อให้พระรวมทั้งผู้มาทำบุญศึกษาเรียนรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เขียนอยู่ภายนอก เช่น วรรณกรรมลินไซ วรรณกรรมพระลัก-พระราม หม้อนรก เป็นต้น แม้แต่ภายในลิม ซึ่งเป็นเขตเฉพาะพิเศษ อนุญาตแต่พระภิกษุและ

ผู้เกี่ยวข้องเข้าไปทำพิธีกรรมเท่านั้น ก็มีการเขียนอุปถัมภ์ปฐมสมโพธิ ซึ่งเป็นพุทธประวัติ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ระลึกถึงพุทธคุณอันประเสริฐ

การ “อุปถัมภ์” ของช่างพื้นถิ่นอีสาน นิยมวาดไว้ทั้งข้างนอกและข้างใน แต่มีความแตกต่างตรงที่ข้างนอกวาดเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านเพื่อเป็นการสั่งสอนพุทธบริษัท ขณะพระภิกษุสงฆ์ทำพิธีกรรมอยู่ในสิม ส่วนภายในนิยมเขียนเรื่องพระเวท ปฐมสมโพธิและอดีตพุทธ (ภาพพระพุทธเจ้าในอดีต) (อุทอง ประศาสน์วินิจฉัย. 2551) แต่ก็ไม่จำเป็นทั้งหมด เพราะจากการลงพื้นที่ ปรากฏภาพปฐมสมโพธิปรากฏทั้งภายในและภายนอกของสิม บางวัดพบเหตุการณ์ตอนสำคัญคือตอนผจญมาร ปรากฏอยู่ภายนอกตัวอาคารสิมเลยทีเดียว

ภาพประกอบที่ 1
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส
(ภาพจาก www.dhammadjak.net)

ปฐมสมโพธิกถา เป็นวรรณกรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ทรงนิพนธ์ตามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอาราธนาชื่อ ปฐมสมโพธิกถา หมายถึง เรื่องราวเกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หรือข้อประพันธ์เกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (สุธีวงศ์ พงษ์ไพฑูริย์, 2525) หรือ เรื่องราวการตรัสรู้อันยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า (ศักดิ์ศรี แยมันตดา, 2534) สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระองค์นั้น เมื่อทรงรับอาราธนาแล้วก็ทรงนำคัมภีร์พุทธประวัติและคัมภีร์ปฐมสมโพธิหลาย ๆ ฉบับมา “เรียบเรียงใหม่” (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2538) จนสำเร็จสมบูรณ์เป็น ปฐมสมโพธิกถา ในภาคกลางของไทย นิยมเขียนจิตรกรรมปฐมสมโพธิกถามาก ปรากฏพบเห็นทั่วไปในพระอุโบสถวัดต่าง ๆ เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร)

หากแต่วรรณกรรมเรื่องนี้รู้จักก็รู้จักแพร่หลายในดินแดนที่มีชนชาวไทยสายวัฒนธรรมล้านนา-สิบสองปันนา-ล้านช้าง ได้แก่ ไทยวน ไทเขิน ไทลื้อและลาว (อันหมายรวมถึงชาวล้านช้างทั้งในประเทศลาวและชาวไทยอีสาน) ในนาม ปฐมสมโพธิ (ปฐมสมโพธิ) มานานมากแล้ว อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล ศึกษาพบว่าคัมภีร์ปฐมสมโพธิที่เก่าแก่ที่สุด คือ ฉบับอักษรธรรมล้านนา ระบุปีที่จาร จ.ศ.839 (พ.ศ.2020) รวมทั้งเป็นวรรณกรรมที่เผยแพร่กันในหมู่ชนที่มีวัฒนธรรมไทย มิได้รับอิทธิพลจากลังกา แม้จะมีวรรณกรรมพุทธประวัติ แต่ก็ใช้ชื่ออื่นที่ไม่ใช่ชื่อ ปฐมสมโพธิ ดังนั้น วรรณกรรมเรื่องนี้จึงนับเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติของชนชาติไทย เมื่อเผยแพร่ไปในดินแดนล้านช้าง ก็มีการถ่ายทอดเรื่องพุทธประวัติผ่านหมอลำที่มักขับลำพุทธประวัติ ในประเทศลาวก็มีการขับลำพุทธประวัติ ดังที่ท้าวน้อยยกย ได้กล่าวไว้ในงานเขียนของเขาว่า “ในคินงานบุญจะมีคนขับลำประวัติพระพุทธเจ้าคลอกับเสียงแคน” (Thao Nhoy Abhay

“Buddhism in Laos” in The Kingdom of Laos, อ้างใน ไพโรจน์ สโมสร. 2532) แม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยก็มีประเพณีขับไล่ผีธาด (อ้างแล้ว. 2546) (ผีธาด เป็นการดัดแปลงจากพระนามของพระโพธิสัตว์ในภาษาสันสกฤต ว่า สิทธารถ ตรงกับภาษาบาลี คือ สิทธิธนะ) เมื่อปลงสมโภช หรือ ปลงสมโภชกัณฑ์ เป็นที่รู้จักของผู้คนในพื้นที่ภาคอีสาน จึงเป็น “ความคิดริเริ่มเก่า ๆ ตามทัศนคตินิยมของคนไทยเราที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็คงอยากจะสอนให้คนได้รู้ประวัติของพระพุทธเจ้าด้วย” (ส.พลายน้อย. 2526) แต่รูปแบบของการแต้มของช่างแต้มอีสานนั้น มีรูปแบบเฉพาะที่ไม่ปรากฏในภาคอื่น ๆ คือ จะวาดตอนสำคัญ เช่น พระมหาบุรุษเสด็จออกภิเษกกรรมแล้วปรินิพพาน ส่วนรายละเอียดต่าง ๆ ล้วนวาดตามอรรถาธิบายทั้งนั้น (อ้างแล้ว. 2551) ในพื้นที่ภาคอีสานนั้นพบตัวอย่างรูปแต้มที่ได้รับอิทธิพลวรรณกรรมปลงสมโภชกัณฑ์ ปรากฏ “แต้ม” เขียนไว้ภายในศาสนาการหรือ “ลิม” ซึ่งแตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่มักเขียนไว้ที่ผนังภายนอกตัวลิม แสดงให้เห็นถึงความเป็นภาพศักดิ์สิทธิ์ภายในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ มีดังนี้

ตอนประสูติ ในคัมภีร์นิคมขมนปริวรรต ปริเฉทที่ 3 พบภาพที่ผนังด้านขวาภายในลิมวัดสระบัวแก้ว อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น เป็นภาพพระนางสิริมหามายากำลังยืนเหนี่ยวกิ่งต้นไม้ (ตามคัมภีร์ คือ ต้นสาละ) มีเด็กคือพระโพธิสัตว์ กิริยากำลังดำเนินอยู่

ตอนพบเทวทูต ในมหานิกขมนปริวรรต ปริเฉทที่ 6 พบภาพที่ผนังด้านขวาภายในลิมวัดสระบัวแก้ว ในภาพบรรยายความงามของอุทยานอย่างน่าสนใจ มีต้นไม้ตามจินตนาการช่าง มีสิงโตและนกจับกิ่งไม้อยู่อย่างงดงาม

ตอนเยี่ยมนางพิมพา ราหุล แล้วออกมหาภิเนษกรรม ในมหานิกขมนปริวรรต ปริเฉทที่ 6 (ภาษาช่างเรียกว่า หนีบรรพชาและทรงม้ากัณฐกะ) พบภาพที่ผนังด้านขวาภายในลิมวัดสระบัวแก้ว และภายนอกลิมวัดโพธาราม อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นภาพที่เจ้าชายสิทธัตถะเดินขึ้นบนปราสาทเห็นนางกำนัลนอนเปลือยกายก่ายกันอย่างน่าสังเวช จึงไปลานางพิมพากับพระราชูฬ ซึ่งกำลังหลับสนิท จึงตัดความอาลัยหนีออกมาทรงม้ากัณฐกะ ที่นายฉันทะเตรียมไว้ถวาย หนีบรรพชา โดยมีเทวดาคอยรับเห้าม้ากัณฐกะข้างละองค์

น่าสังเกตว่า ที่ข้างล่างภาพนี้ของวัดสระบัวแก้วมีนายฉันทะ ผู้ตามเสด็จ กำลังถือห่อผ้าอยู่ มีข้อความภาษาไทยกำกับว่า “นี่นายฉันทะมาเมืองแล้ว...(ตัวอักษรเลื่อน)” (หมายถึง “นี่นายฉันทะกลับมาเมืองแล้ว”) แสดงว่าเป็นเหตุการณ์ต่อจากการบรรพชาของเจ้าชายสิทธัตถะ แล้วใช้พื้นที่หลังเดียวกันส่วนที่วัดโพธารามมีตัวละครพญามารเหาะตามมาห้ามไม่ให้เสด็จออกบรรพชาด้วย

ตอนตัดโมลี ใน มหานิกขมนปริวรรต ปริเฉทที่ 6 พบภาพที่ผนังด้านขวาภายในลิมวัดสระบัวแก้ว เป็นภาพที่เจ้าชายสิทธัตถะตัดพระโมลี (มวยผมจุกคือผม) แล้ว ลักษณะดูนั่งสงบมากขึ้น แล้วประธานชฎาให้นายฉันทะ ขณะที่ม้ากัณฐกะนอนหมอบนั่งอยู่ข้าง ๆ แสดงถึงความหมดกำลังกาย กำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่ มีข้อความอักษรไทยกำกับว่า “ม้ากัณฐะตายแล” แล้วนายฉันทะก็เดินคอนเครื่องราชภัณฑ์กลับกรุงบิลพัสต์

ตอนผจญมาร ในมารวิชัยปริวรรต ปรีเฉพที่ 9 ตอนนี้เป็นตอนสำคัญในวรรณกรรม ปฐมสมโพธิกถา กล่าวถึงวสวัตตีมารกลัวพระมหาบุรุษพ้นจากอำนาจตนเองจึงเกณฑ์เสนามารและสั่ง ธิตามารมา มุ่งทำลายสมาธิบัลลังก์ของพระมหาบุรุษ ณ ควงไม้โพธิ์ จนนางธรรณีต้องมาบีบน้ำจากมวย ผมเป็นกำลังคลื่นซัดเหล่ามารพ่ายแพ้ไป

ภาพเหตุการณ์นี้พบที่ผนังด้านในของสิมวัดป่าเรไร อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม เป็นตอน พระพุทธเจ้าขณะมาร และภายนอกสิมวัดโพธาราม อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม จับเหตุการณ์ ตั้งแต่พญามารเกณฑ์ไพร่พล ผจญมาร พระพุทธเจ้าขณะมาร และสามธิตามาร นำสังเกตุว่าช่างแต้ม มักวาดสามธิตามารในอาการเป็นหญิงชราด้วย ซึ่งตรงตามที่วรรณกรรมบรรยายว่า “ธิดาทั้งสามนั้นก็ไ้ เนรมิตตนเป็นหญิงทั้งสามวัย”

ตอนรับข่าวสัตตุดและอธิษฐานบาตร ในพรหมชฌเนสนปริวรรต ปรีเฉพที่ 12 พบภาพเหตุการณ์ นี้เพียงแห่งเดียว คือผนังด้านขวาภายในสิมวัดป่าเรไร อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม เป็นภาพ เหตุการณ์หลังตรัสรู้แล้ว มีพ่อค้าสองพี่น้องซื้อตปุสสะกับภัลลิกะ เดินทางมาพบพระพุทธเจ้า เกิดมี ความศรัทธาจึงถวายข้าวสัตตุด แต่บาตรของพระพุทธเจ้าหายไป ท้าวจตุโลกบาลจึงนำบาตรศิลา 4 ใบ มาถวาย พระพุทธเจ้าจึงอธิษฐานประสานบาตรให้เป็นใบเดียว สังเกตว่ามีภาพพระอินทร์อยู่ในภาพด้วย โดยที่มือมีพิณสามสาย แสดงว่าช่างแต้มสื่อถึงหน้าที่สำคัญของพระอินทร์ในพุทธศาสนา คือเป็นผู้ตีพิณ สามสายอุปมา เมื่อพระพุทธเจ้ายังบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่

ตอนเสด็จคืนสู่กรุงกบิลพัสดุ์ ในกบิลพัสดุ์คณนปริวรรต ปรีเฉพที่ 17 เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ 6 ปี ก็เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะพระราชบิดาต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่ แต่พระพุทธเจ้าก็ ยังเสด็จออกบิณฑบาตตามพุทธประเพณี ทำให้พระพุทธาน้อยพระทัย พระพุทธเจ้าจึงทรงอธิบาย และแสดงธรรมโปรดจนพระพุทธาน้อยบรรลุนิพพานผลภาพเหตุการณ์นี้พบที่ผนังด้านซ้ายภายในสิมวัด โพธาราม เป็นตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จรับบิณฑบาตจากประชาชนชาวกบิลพัสดุ์ แล้วอำมาตย์มาราบ หูลเหตุการณ์ต่อพระพุทธาน้อย

ตอนเหตุการณ์มหาปริณิพพาน ในมหานิพพานสูตรปริวรรต ปรีเฉพที่ 26 เริ่มเรื่องตั้งแต่เสด็จ รับบิณฑบาตที่บ้านนายจุนทะกัมมารบุตร เสวยสุกรมัททวะ แล้วทรงอาพาธถึงกับอาเจียนเป็นพระโลหิต เสด็จไปสู่แม่น้ำกุกกุทานที ให้พระอานนท์ไปตักน้ำที่กองเกวียนเพ็งผ่าน แล้วเข้าสู่อุทยานสาละของมัลล กษัตริย์ จึงเสด็จปริณิพพาน

พบภาพที่ผนังด้านซ้ายภายในสิมวัดป่าเรไรและผนังด้านซ้ายภายในสิมวัดโพธาราม เล่าเรื่อง เดียวกัน แต่นำสังเกตุว่าวัดโพธารามมีรูปพญามารพร้อมด้วยเสนามาอาราธนาให้เข้าสู่ปริณิพพานด้วย ส่วนที่วัดสระบัวแก้ว พบภาพนี้ที่ผนังด้านหลังพระประธาน เล่าเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงรับสุกรมัททวะ จากนายจุนทะแล้วเสด็จดับขันธปริณิพพาน มีพระอานนท์อยู่เบื้องพระบาท มีอักษรไทยน้อยกำกับว่า “พระพุทธเจ้านิพพานแล”

ภาพประกอบที่ 2 ปรีณิพพาน
วัดโพธาราม (หันถูกต้อง)

ภาพประกอบที่ 3 ปรีณิพพาน
วัดป่าเรไร (หันกลับ)

ภาพประกอบที่ 4 ปรีณิพพาน
วัดสระบัวแก้ว (หันกลับ)

ตอนงานพระบรมศพและพระมหากัสสปเถระถวายบังคม ในธาตุวิฆนปริวรรต ปรีณิพพานที่ 27 เมื่อพระพุทธรูปเจ้าปรีณิพพาน มัลลकर्ตวิริยและชาวกุสินาราราชจึงจัดงานมหรสพถวาย แล้วถวายพระเพลิง แต่เพลิงไม่ติด จนพระอนุรุทธเถระแจ้งว่าอรพมมหากัสสปเถระมาถวายบังคมก่อนจึงจะสามารถถวายพระเพลิงได้

พบภาพที่ผนังด้านซ้ายภายในสิมวัดโพธาราม เป็นภาพพระมหากัสสปเถระถือบาตรและตาลปัตร เหาะมายังพระเมรุของพระพุทธรูปเจ้า มีวงปีพาทย์บรรเลงและมีการมหรสพสมโภชอยู่อันน่าจะเป็นอิทธิพลของภาคกลางที่ได้รับเข้ามา

ยังมีภาพหนึ่งที่เมื่อได้ดูภาพแล้วต้องตั้งคำถามในใจและเพียงตั้งข้อสังเกตเท่านั้น คือภาพพระพุทธรูปเจ้าเสด็จปรีณิพพาน พบที่วัดสระบัวแก้วและวัดป่าเรไร ภาพภายใน หลังพระประธาน ทำไมหันไปทางเบื้องซ้าย เมื่อเปรียบเทียบกับบ็อกวัดที่ปรากฏภาพเหตุการณ์ตอนเดียวกัน คือ วัดโพธาราม เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงหันไปทางด้านขวา (โปรดดูภาพประกอบที่ 2 3 และ 4) เพราะในปฐมสมโพธิกล่าวว่า “พระศาสดา...ก็ทรงอนุฐานไสยาสน์หันพระปรัศวีไปด้านทักษิณทิศ” ทักษิณทิศคือทิศเบื้องขวา เป็นคำถามที่ต้องค้นหาคำตอบว่าเพราะเหตุใดจึงมีการเขียนภาพไปในทิศทางที่ตรงข้ามกับเรื่องราว เป็นการแหวกขนบ หรือเป็นการลอกเลียนแบบกัน หรืออาจเป็นความเชื่อว่าการแสดงท่ากลับด้านนี้ จะทำให้เรื่องอัปมงคลนั้นกลายเป็นเรื่องมงคล

“ช่างแต้ม” แต้มภาพปฐมสมโพธิกถาเพื่อสร้างศรัทธาของพระภิกษุสงฆ์ภายในสิมของ เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยนำเรื่องราวที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมาแต้ม เป็นการสร้างกำลังใจในการปฏิบัติศาสนกิจ และเพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้พระสงฆ์ก้าวข้ามห้วงโสมสสารสู่ฝั่งพระนิพพานตามพระพุทธรูปเจ้า จึง “แต้ม” รูปพุทธประวัติไว้เพื่อเป็น “พุทธานุสติ” ไว้ในศาสนาการของอีสาน ทั้งยังสะท้อนศรัทธาปสาทะของช่างแต้มที่มีต่อพระพุทธศาสนา จึงปรากฏเรื่องราวปฐมสมโพธิกถาอย่างแพร่หลายและงดงาม สมดังที่ วิโรดม ศรีสุโร ได้กล่าวว่า “เรียบง่าย จริงใจ ใฝ่สมณะ”

บรรณานุกรม

- น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง). (2540). *สี่ภาค*. สมุดข่อยวัดสุทัศนเทพวราราม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
- ปรมาณูชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2554). *ปฐมสมโพธิกถา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา
- ไพโรจน์ สโมสร. (2532). *จิตรกรรมฝาผนังอีสาน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2536). *สี่อีสาน*. กรุงเทพฯ: บริษัทเมฆาเพรส จำกัด
- ศักดิ์ศรี แยมน์ดตา. รศ.ดร. (2534). *วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ส. พลายน้อย ใน เสฐียรพงษ์ วรรณปก.(2538). *พุทธศาสนา ทรรศนะและวิจารณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุวิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์. (2525). *คู่มือพระปฐมสมโพธิกถา: อุปกรณ์วรรณคดีพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2546). *ปฐมสมโพธิกถาภาษาไทย ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาณูชิตชีโนรส: ความสัมพันธ์ด้านสารัตถะกับวรรณกรรมพุทธประวัติอื่น*. วิทยานพนธ์อักษรศาสตร์ดุขฎฐ์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทอง ประศาสน์วินิจฉัย.(2551). *ซ่อนไว้ในสี่ม*. ก-อ ในชีวิตอีสาน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟูลสต้อป.
- <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13344>